

САМУР

№ 11 (223) 2009-йисан 27-НОЯБРЬ

1992-йисан январдилаь акъатзава

ХЪСАН СУРАКЪАР

КОМПЛЕКС ЭЦИГНА КУЪТЯГЪЗАВА

Азербайжандин районра эцигнавай олимпиядин комплексрин сиягъдиз мад са комплекс алава хъйжеда. Агъдашда олимпиядин комплекс эцигна куътягъзава. Ина кьилди спортдин комплексдилай гъейри волейболдин, баскетболдин майданар, теннисдин корт ва маса объектарни кардик кутада. 3 коттеджи тамамвилелди эцигна куътягнава. Комплексдик чехи гъавиз, тренерар, гъакни духтурар патал утагъар ва ял ягъидай утагъарни акатзава.

ЦИЙИ ЭЦИГУНАР

Огъуз районда цийи эцигунрин къадар къвердавай пара жезва. Алай йисуз Огъуз шегъерда 330 чкадин, Хачмаз ва Чехи Суъйуьдлуь хуьрера 360 чкадин мектебар кардик кутунва. "Къушабулахда" йисан эхирдалди цийи туризмдин объект кардик кутада. "Азербайжан - 60" лугъудай чкада туризмдин объект эцигиз башламишнава. Абуьр эцигун патал 6 миллион манат харжда.

САД ЛАГЪАЙ ЧКАЯР КЪУНА

И мукъвара Россиядин меркезда "Гзаф миллетрин векилар яшамаш жезвай Москва" лишандик кваз спортдин фестиваль - килигунар кьиле фена. Ана 30 командади иштиракна. Москвада яшамаш жезвай лезгийри 2 команда майдандиз акъудна. Чи командайри сад лагъай чкаяр къуна.

АКАДЕМИЯ ТЕШКИЛНАВА

Тварван авай лезги дишегъли алим, Дагъустанда сад лагъайбурукай яз Россиядин Информатикадин Образованидин Академиядин член-корреспондент Тамара Шихнебиевади Москвада докторвилдин диссертация хуьдайла адан савадлувилелни алакунрал вири гъейран хъанай. Эхиримжи йисара ада илимдин рекъай шумудни са агалкъунар къазанмишнава.

И мукъвара академик Т.Шихнебиевади Дагъустан Республикадин мектебрин информатикадин муаллимрин чирвилер хкаждай "Каспий" твар алай академия тешкилнава.

КАРДИК КУТАЗВА

Дагъустандин СтIал Сулейманан районда чехи инвестициядин проектар кардик кутазава: 20 миллион манатдин кьимет авай малар хуьдай комплекс, 20 миллион манатдин мейваяр хуьдай холодильник, Агъа СтIалрин Къазмайрал 15 миллион манатдин кьимет авай къелемлух, КIварчагърин хуьре чехирар хкуддай завод. Эхиримжи кархана эцигун патал 105 миллион манат харжда.

КЪИМЕТЛУ МОНОГРАФИЯ

Алай вахтунда ингушар Къафкъаздин халкъарин арада са кардалди виридалайни чешнелу я хьи, абуьру пакдаказ тарихдин вири адетар хуьзва. Мурат Зиязикова и мукъвара Москвада чапдай акъудай "Ингушрин адетдин меденият: тарих ва алай аям" монографияда и месэладикай гегъеншидиз ихтилатзава. Гъар са ингушди хайи медениятни ахлакъдин ерияр гьикI хуьзватIа къалурзава. Авторди вичихъ тебиатдин хъсан шартIар авай гъевчи уьлкведин - Ингушетиядин медениятдикайни тарихдикай гзаф марагълу деллар гъанва. Им маса халкъариз чешне яз къалуриз жедай ктаб я.

ИСМАИЛПЫДА ОЛИМПИАДИН КОМПЛЕКС КАРДИК КУТУНА

Алай йисан 29-ноябрдиз Исмаиллы шегъерда чехи олимпиядин комплекс кардик кутуна. Комплекс ачухардай мярекатда иштирак авур Азербайжандин Президент Илгъам Алиев ва Гъейдар Алиеван Фондунин Президент Мегърибан Алиева комплексдихъ галаз мукъувай таниш хъана.

Чи республикада спортдиз къалурзавай къайгъударвилдин нетижа яз эхиримжи йисара ихътин гзаф объект кардик акатнава. Тек са 2008-йисуз 8 олимпиядин комплекс агъалийрин ихтиярда вугана. Исмаиллыда ачухарнавайди 23-комплекс я. Вичи 7,5 гектардин чка къазвай и комплексдин эцигунар 12 агъзур квадратметрдин чилерал кьиле тухванва. Ина 510 тамашачи къадай спортзал, тренеррин ва духтуррин утагъар ава. 936 чкадин кьил кIеви футболдин майдан, 191 чкадин гъавиз, 2 мертебадин 4 коттедж, баскетболдин ва волейболдин майданар, 500 автомобил хуьдай 3000 квадратметрдин чка арадиз гъанва.

Абадвилери рикI шадарзава. 3000 безекдин тарарни валар цанва, 17000 квадратметр чиле къван тунва.

ФИФА-дин тIалабунрив къадайвал тукIуьрнавай стадион алай аямдиз кутугайди я. Дренаждин системеди марфадин ятар гъясатда ку-

жумиз тазва. Стадионди ва атлетрин майданди 13000 квадратметрдин чка къазва. Комплекс целди 2 артезиандин кьуйди таъминарзава.

2007-йисуз гъиле къур, алай йисуз кардик кутур Исмаиллыдин олимпиядин комплексдин вири крар "Аснаф" эцигунрин компаниди кьилиз

акъудна. 1987-йисалай кардик квай, 22-йисуз ара датIана КIвалахзавай "Аснаф" чи республикадин тIварван авай карханайрикай я. Адан кьилин директор Максим Якъубан хва Жавадов я.

"САМУР"

Комплексдин эцигунриз регъбервал гайи ксар

РОССИЙСКИЕ НОВОСТИ

ОТКРЫТ В УЛЬЯНОВСКЕ ПАМЯТНИК ГЕЙДАРУ АЛИЕВУ

24 ноября Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев и Президент Российской Федерации Дмитрий Медведев приняли участие в церемонии открытия в городе Ульяновск площади, носящей имя общенационального лидера азербайджанского народа Гейдара Алиева.

В свое время Гейдар Алиев несколько раз бывал в Ульяновске. Занимая один из высших руководящих постов в Советском Союзе, великий лидер непосредственно участвовал в принятии важных решений, касающихся развития этого города. Жители Ульяновска всегда с глубоким уважением чтят его память. Именно поэтому одной из центральных площадей Ульяновска было присвоено имя Гейдара Алиева. Здесь воздвигнут величественный памятник общенациональному лидеру азербайджанского народа.

Собравшиеся на церемонии тепло встретили глав государств. Президенты возложили цветы к установленному на площади памятнику великому лидеру Гейдару Алиеву, почтили его память.

Затем президенты Ильхам Алиев и Дмитрий Медведев встретились и побеседовали с представителями азербайджанской диаспоры в Ульяновске.

У ПАМЯТНИКА НАРИМАНУ НАРИМАНОВУ

Находящийся с рабочим визитом в Ульяновске Президент Азербайджана Ильхам Алиев посетил памятник Нариману Нариманову.

Глава государства возложил цветы к памятнику.

Президент Ильхам Алиев побеседовал здесь с представителями азербайджанской диаспоры.

ПРЕЗИДЕНТ ИЛЬХАМ АЛИЕВ ПРИНЯЛ УЧАСТИЕ В ТОРЖЕСТВЕННОЙ ЦЕРЕМОНИИ ОТКРЫТИЯ НОВОГО МОСТА ЧЕРЕЗ ВОЛГУ

25 ноября президенты РФ и Азербайджана Дмитрий Медведев и Ильхам Алиев приняли участие в церемонии открытия уникального двухъярусного моста через Волгу.

Собравшиеся на церемонии тепло встретили глав государств.

Президенты выступили на церемонии. Обращаясь к участникам церемонии, Президент России Дмитрий Медведев сказал, что стройка получилась долгая. Все это начиналось еще в начале 80-х годов, к принятию решения имел непосредственное отношение тогдашний первый заместитель председателя правительства - Совета Министров Союза ССР - Гейдар Алиевич Алиев.

"Этот мост связывает части нашей огромной страны, с одной стороны - Европу, с другой - Урал, Сибирь. Мост беспрецедентный и по своему строительству, и по размеру. Длина только мостовой части - 5,8 километра.

Я хотел бы вспомнить всех, кто имел отношение к созданию этого моста, в том числе и Гейдара Алиевича. И я очень доволен, что здесь присутствует Ильхам Гейдарович. Для нас это большая радость, тем более что память о тех делах и вообще об участии Гейдара Алиевича здесь хорошо хранится: в городе Ульяновске есть площадь Гейдара Алиева, мы сегодня посетим ее, памятник Гейдару Алиевичу" - отме-

тил Дмитрий Анатольевич.

Выступая на церемонии, Президент Азербайджана Ильхам Алиев сказал:

- Уважаемый Дмитрий Анатольевич!

Дорогие друзья!

Это грандиозное и архитектурное и транспортное сооружение. На европейском континенте, наверное, ему аналога нет. Мне также очень приятно сегодня быть здесь как Президенту Азербайджана и как сыну Гейдара Алиева. Наши страны успешно взаимодействуют, между нами очень тесные связи, частые контакты на уровне президентов, отно-

шения, которые мы характеризуем как отношения стратегических партнеров, добрых соседей, друзей. И сегодняшняя встреча и приглашение посетить Ульяновск в эти дни тому свидетельством.

Далее Президент Азербайджана отметил:

Буквально вчера в Баку был открыт Дом русской книги, мероприятие прошло очень торжественно. Также был открыт филиал банка ВТБ. Так что два события в экономической и духовной жизни наших стран состоялись вчера.

ВО ВСЕМИРНОМ КОНГРЕССЕ СООТЕЧЕСТВЕННИКОВ ПРИМУТ УЧАСТИЕ БОЛЕЕ ТЫСЯЧИ ЧЕЛОВЕК

Более тысячи делегатов примут участие в III Всемирном конгрессе соотечественников, который пройдет 1-2 декабря текущего года в Колонном зале Дома Союзов в Москве. Об этом 19 ноября на брифинге сообщил директор департамента по работе с соотечественниками за рубежом МИД РФ Александр Чепурин.

"Одна из целей конгресса - подтвердить нацеленность Российской Федерации на всестороннюю поддержку соотечественников за рубежом, придать дополнительный импульс активности в этом направлении", заявил он.

Кроме того, по словам Чепурина, предстоящий форум будет способствовать консолидации российской общины. Дипломат уточнил, что в первый день работы Всемирного конгресса запланировано участие высшего руководства России.

"В конгрессе будут участвовать около тысячи человек. 550 делегатов из 90 стран, в

том числе, от Украины - 47 человек, от Казахстана - 32 человека, от стран Прибалтики - 20 делегатов. Большая часть делегатов конгресса приедет из стран ближнего зарубежья", - добавил он.

Дипломат указал, что, по подсчетам МИД РФ, за рубежом проживают около 30 миллионов российских соотечественников, которые по разным причинам оказались вне пределов РФ, причем только в Украине более восьми миллионов.

"Самая большая диаспора мира - китайская, потом идет российская, затем - индийская, польская, потом украинская, итальянская, еврейская, армянская", - сказал Чепурин, отметив, что в отличие от общин других стран российская община не очень хорошо структурирована и не всегда готова консолидировано отстаивать свои интересы.

(Əvvəli qəzetimizin 30 sentyabr 2009-cu il tarixli sayında)

ŞAH ZÜLMÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ

Şimali Qafqazı ələ keçirmək üçün 1514-1813-cü illərdə, yeni 300 il İran, Türkiyə və Rusiya arasında baş verən münaqişələrdə ləzgilər daha çox zərər çəkmişdilər. Onların torpaqları gah bu, gah da digər dövlətin əlinə keçirdi. Azadlıqsevər və təbiətən döyüşkən ləzgilər hər üç dövlətin işğalçılıq siyasətinə qarşı çıxır, tez-tez üsyana qalxaraq, silaha sarılırdılar.

Hələ Hacı Davud qədər ləzgilər 130 il ərzində (1580-1710) təkə İran işğalçılarına qarşı 20 dəfədən çox üsyana qalxmışdılar. 1577-ci ildə Şirvan və Şəki ləzgilərinin qızılbaşlara qarşı mübarizəsi başqa ərazilərə də sirayət etmiş, 1583-cü ildə Quba üsyanı ilə nəticələnmişdi.

Səfəvilərin İrandan Azərbaycana padar tayfalarını köçürməsi yerli əhalinin etirazlarını daha da artırdı. Padarlar əsasən ləzgilərin sakin olduqları yerlərə yaxın ərazilərdə yerləşdirilirdi. Onlar ləzgilərin hücumlarını dəf etməli idilər. Bununla əlaqədar 1601-ci ildə Quba əhalisi silahlanaraq, şah rejiminə qarşı mübarizəyə qalxdı. Şahın təpədən-dırnağa silahlanmış 10 minlik qoşunu ləzgilərlə iki aydan çox döyüşməli oldu və böyük itkili hesabına bu üsyanı yatırdı.

1610-cu ildə İran hakimi Zülfüqar xanın Şabran torpaqlarını ələ keçirmək üçün buraya böyük qoşun yeritməsi ləzgilərin və tabasaranlıların etirazına səbəb olur. Onlar silahlı dəstələr düzəldərək şahın qoşunları ilə döyüşə atılır. Hər iki tərəfdən minlərlə insan həlak olur. Dağıstan xalqları ilə döyüşlərdə minlərlə əsgər itirən, həmçinin Zaqafqaziyada baş qaldıran üsyanları yatırtmağa məcbur olan I Şah Abbas 1612-ci ildə Türkiyə ilə sülh müqaviləsi bağlamaq məcburiyyətində qalır.

Müvəqqəti sakitliyə baxmayaraq, Şirvana bəylərbəyi təyin olunan Yusuf xan 1620-ci ildə 30 minlik qoşunla Samur vilayətində şah hakimiyyətini bərpa etmək üçün ləzgilərə qarşı hücumu keçir. İki il davam edən döyüşlərdə Axtı və 12 kənd İran işğalçıları tərəfindən tamamilə dağıdıldısa da, ləzgilər çoxlu canlı qüvvə itirsələr də, öz azadlıqlarını qorumağa, işğalçıları doğma torpaqlarından qovmağa nail oldular. Bunun ardınca şah digər ləzgi torpaqları üzərində nəzarəti itirməyə başladı.

1707-ci ildə ləzgilərin İran əsarətindən tamamilə qurtulmaq üçün yeni üsyanları başlanır. Car bölgəsində ləzgilərin, avarların və saxurların azadlıq hərəkatına ləzgi Əli Sultan rəhbərlik edir. Hələ 1690-cı ildə İran şahı tərəfindən Saxur mahalının hakimi təyin olunan Əli Sultan zülm ərşə qalxanda xalqın azadlıq hərəkatına rəhbərlik etməyə başlayır. (Bax: Сборник сведений о кавказских горцах. Тифлис, 1887. Вып. 7. с. 8). Əli Sultan ilk 8-9 il ərzində şah qoşunları üzərində bir neçə parlaq qələbə qazanır. İran tarixçisi Mirzə Mehdi xan Astrabadi yazırdı ki, ləzgilər qorxu nə olduğunu bilmir, şir kimi döyüşürdülər. (Bax: Mirzə Mehdi xan Astrabadi. Cahanqoşa-ye Nadiri (fars dilində) Tehran, 1341/1962. Səh. 66.)

Əli Sultan 1712-ci ildə İran əsarətindən qurtulmaq üçün xalqı kütləvi surətdə ayağa qaldırmış və işğalçılara qarşı 20 ildən çox amansız mübarizə aparmışdır. XVIII əsrin əvvəllərində Azərbaycanda baş vermiş hadisələrin şahidi olmuş türk tarixçisi Əlibəy Bədrəddinzadə özünün "Qaimə" əsərində Əli Sultanın qəhrəmanlıqlarından ətraflı söhbət açmışdır. Onun imperiyası sarsıdan döyüşləri ilə əlaqədar alban tarixçisi Yesai Həsən Cəlalıyan yazmışdı: "Şah Şamaxıdakı, Gəncədəki və onların ətrafındakı İran qoşunlarına ləzgilərlə döyüşməkdən ötrü nə qədər əmr edirdisə də, həmin şəhərlərin xanları nə qədər cəhd göstərirdilərsə də, onlar ləzgilərin qarşısında tab gətirə bilmir, məğlubiyyətə uğrayırdılar." (Yesai Həsən Cəlalıyan. Alban ölkəsinin qısa tarixi (1702-1722-ci illər). Rus dilində. Bakı, 1989. Səh. 24.)

Təxminən eyni vaxtda Şimal-Şərqi Azərbaycanda müşkürli ləzgi Hacı Davud bəy xalqı şah zülmünə qarşı mübarizəyə qaldırır. Bu məsələdə tarixçilər arasında ikili fikir mövcuddur. Bəziləri Hacı Davudun mübarizəyə 1710-1711-ci illərin hadisələrindən sonra, bəziləri isə 1709-cu ildə qoşulduğunu bildirir. Mirzə Mehdi xan Astrabadinin yazdığına görə 1710-1711-ci illərdə iğtişaşlar Dağıstanın bir sıra rayonlarını

və Şimali Azərbaycana bürüyür. Üsyançılar Şamaxı, Gəncə, Qazax, Ağstafa, Şamxor, Bərdə və Şəki ətrafına qədər gəlib çıxırlar, Qubaya və Dərbəndə hücum edirlər. Onlara qarşı göndərilən İran qoşunu darmadağın edilir. Üsyançılarla döyüşlərdə Şirvanın bəylərbəyi Hüseyn Əli xan və Şəki hakimi Kiçik xan öldürülür. Biabırçı məğlubiyyətə uğrayan Gəncə hakimi Uğurlu xan qaçmaqla canını qurtarır. (Bax: Mirzə Mehdi xan Astrabadi. Cahanqoşa - ye Nadiri (fars dilində)). Tehran, 1341/1962. Səh. 66).

Tarixçi N.A.Sotavov həm bu mənbəyə, həm də Həsən Alqadarinin "Asari Dağıstan" əsərinə əsaslanaraq yazır ki, müşkürli Hacı Davud, qazıqumuxlu Surxay xan, qaytağlı Əhməd xan və Əli Sultan bu hadisələrdən sonra üsyana qoşulmuşdular. (Bax: H.A.Sotavov. Северный Кавказ в русско-иранских и русско-турецких отношениях в XVIII в. М., 1991. с. 47).

Bu, həqiqətə uyğun fikir deyildir. Çünki həmin dövrdə üsyana məhz Hacı Davud və Əli Sultan kimi cəsur və təşkilatçı insanlar rəhbərlik etdiklərinə görə üsyançılar uğur qazanmışdılar. Onları yox edə biləcək başçılar həmin dövrdə yox idi. Hacı Davudun üsyana daha tez qoşulduğunu və ona rəhbərlik etdiyini sübuta yetirən başqa faktlar da var. 1709-cu ildə İranın Dağıstan hakimi Sultan Murad Dağıstani qızılbaşlar əleyhinə təbliğat və mübarizə mərkəzi olduğuna görə ləzgilərin Müşkür kəndini dağıtmışdı. (Bax: Лавров Л.И. Эпиграфические памятники Северного Кавказа XVIII-XX вв. М., 1968. ч. 2. с. 154). Hacı Davud bu vəhşiliyi cavabsız qoymamış, öz dəstələri ilə İran qarnizonuna qəfil hücumu keçərək, düşmənin xeyli canlı qüvvəsini tələf etmişdi.

Təəssüf ki, tarixi mənbələri yetərincə araşdırmayan bəzi müəlliflər Hacı Davudun mübarizəsinə sırf dini rəng verərək, onu şii-ələmə qarşı mübarizə adlandırmış və bununla da görkəmli sərkərdənin azadlıq hərəkatında aparıcı və rəhbər rolunu azaltmağa çalışmışlar. Əslində feodalizm

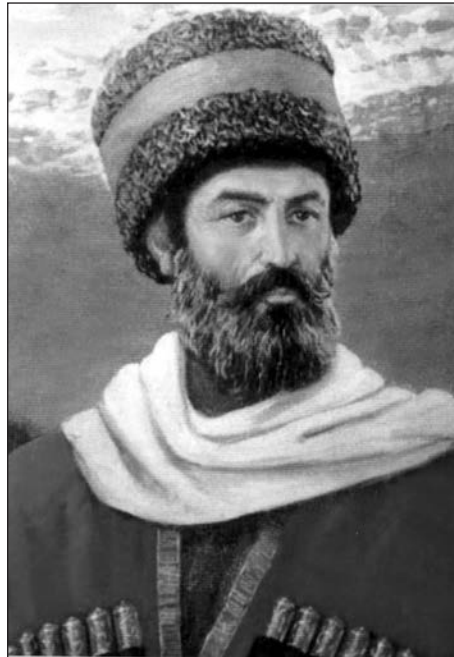
nüfuzlu elmi mətbu orqanlarında çap etdirilən məqalələr hazırda daha dəqiq və etibarlı mənbələr sayılır. (Bax: А.А.Бутаев. Народно-освободительное движение на Восточном Кавказе под руководством Хаджи Давуда Мюшкюрского (первая треть XVIII века). Махачкала, 2006. с. 15-16).

Tarixi araşdırmalardan məlum olduğu kimi, bəzi müəllifləri yanlış nəticələr çıxarmağa vadar edən 1712-ci ilin ziddiyyətli hadisələri olub.

ZİDDİYYƏTLİ 1712-Cİ İL

1711-1712-ci illərdə Hacı Davud bir sıra yaşayış məntəqələrini İran işğalçılarından azad etməyə müvəffəq olur. Bu, Zaqafqazıyanın ayrı-ayrı bölgələrində əhalinin səfəvilərə qarşı üsyana qalxmasına təkan verir. (Bax: История народов Северного Кавказа. М.: Наука, 1988. с. 409).

Hacı Davudun rəhbərliyi ilə azadlıq hə-

MƏŞHUR LƏZGİLƏR HAQQINDA BİLMƏDİKLƏRİMİZ HACI DAVUD

dövründə bütün xalqlar ictimai bəlalərin, zülmün və əsarətin səbəblərini onlar üçün ideologiyanın daha anlaşılqı forması olan dini baxışların və anlayışların köməyi ilə araşdırırdılar. Şübhəsiz, Hacı Davud müsəlmanlar arasında böyük nüfuzlu malik, tanınmış din xadimi idi. Lakin o, cəmi bir dəfə, Qaytağ usmisi Əhməd xanla və Qazıqumux hakimi Surxay xanla görüşdükdən sonra şii-ələmə qarşı mübarizəyə səslənmişdi. Bu ideyanı ona Əhməd xanla Surxay xan vermişdi. Birinci həmişə xalqa dini müraciətlər edirdi. İkinci Dağıstanda antişii təbliğatının əsasını qoymuşdu və xalqa müraciətlərində bir fikri ardıcıl tələq edirdi: "Hacı Davud bütün əqidəli müsəlmanları fars və qızılbaş əsarətindən, köləlikdən qurtarmaq, azadlıq çıxarmaq üçün ayağa qaldırır. Ona görə də bütün sədaqətli sünnilər şii qızılbaşları darmadağın etməkdə ona kömək etməlidirlər." (Bax: Гербер И.Г. Описание стран и народов вдоль западного берега Каспийского моря. 1728 г. // ИГЭД с. 95).

Həm bu fikirlər, həm də XIX-XX əsrlərin bəzi tarixçilərinin qeyri-obyektiv mövqeyi Hacı Davudun rəhbərlik etdiyi azadlıq hərəkatının uzun müddət həqiqi qiymətini tapmaması ilə nəticələnmişdir. Bir sıra tarixi əsərlərdə hərəkatın xalqın azadlıq mübarizəsi olması qismən etiraf olunur. Bəzi müəlliflər isə Hacı Davudun türk sultanının vassalı olduğunu göstərir. Halbuki o, Türkiyədən, Rusiyadan və İrandan asılı olmayan müstəqil dövlət yaratmışdı və bu müstəqilliyi axıra kimi qoruyub saxlamağa çalışırdı. İlk dəfə olaraq tanınmış Dağıstan tarixçisi A.İ.Tamay Hacı Davud və onun rəhbərlik etdiyi hərəkat haqqında ki yanlış fikirləri alt-üst etmiş, bu hərəkatın xalqın milli azadlıq mübarizəsi olduğunu sübuta yetirmişdir. Onun ötən əsrin 50-ci illərində bu məsələ ilə əlaqədar SSRİ-nin

və Çolaq Surxayın rəhbərlik etdikləri birləşmiş üsyançı dəstələri yenidən Şamaxıya hücumu keçərək, şəhəri İran işğalçılarından azad etməyi qərara alır. Bu hücumun olacağını əvvəlcədən bilən və ona görə də yaxşı hazırlıq görərək, çoxlu qüvvə toplayan bəylərbəyi Həsən xan özünə arxayın olduğu üçün bu dəfə taktikasını dəyişir və qoşunu ilə qaladan çıxaraq, üsyançılarla açıq döyüşə girir. Bu döyüşdə səfəvi qoşunu ağır məğlubiyyətə uğrayır. Qoşunun bir hissəsi döyüş meydanında qılıncdan keçirilir, qalan hissəsi qaçmağa üz qoyur. Döyüşdə bəylərbəyi də həlak olur. Şamaxı ələ keçirilir. (Bax: Тамай А.И. К истории изгнания иранских захватчиков из Дагестана и Северного Азербайджана. // РФ ИИАЭ ДНЦ РАН. ф. з. л. 6. л. 8).

Hacı Davudun 1712-ci ildə Şamaxını almasını o dövrdə Qafqazda qulluq etmiş rus zabiti F.İ.Soymonov da təsdiq etmişdir. O yazır: "1712-ci ildə ləzgilərin və digər dağlı xalqların üsyanı vaxtı Şamaxı şəhəri ələ keçirilərək qarət edilmiş, bəzi rusiyalıların böyük məbləğdə kapitalı onlardan alınmışdır." (Bax: Соимонов Ф.И. Описание Каспийского моря и чиненых на оном российских завоеваний, яко часть истории Государя императора Петра Великого. // Ежемесячные сочинения об ученых делах. СПб., 1763, январь. с. 31).

Tarixçi V.N.Leviatovun fikrincə üsyançılar bir müddət Şamaxını əllərində saxlamış, sonra onu qoyub getməyə məcbur olmuş, dağlarda gizlənmişlər. Şamaxıda İran hakimiyyəti bərpa edilmişdir... Sonra qısa müddətdə üsyan yatırılmışdır. (Bax: Левиатов В.Н. Очерки по истории Азербайджана в XVIII в. Баку, 1948. с. 70).

Bu, bir qədər ziddiyyətli fikirdir. Çünki üsyançılar şəhəri tərk etməyə məcbur olmamışlar, oradan könüllü getmişlər. Bəzi tarixçilərin yazdıqları kimi, şəhərdə qalıb onun müdafiəsini təşkil etmək o dövrdə üsyançıların taktikasına daxil deyildi. Ağıllı sərkərdə olan Hacı Davud real vəziyyəti, özünün və düşmənin hərbi gücünü nəzərə alaraq, səfəvilərin möhkəmləndikləri şəhərlərə və qalalara, həmçinin qarnizonlara qəfil hücum etmək, işğalçılara ağır tələfat vermək taktikasını seçmişdi. O, bu taktikanı 1720-ci ilə kimi həyata keçirmişdi. (Bax: Очерки истории Дагестана. Махачкала, 1957. т. I. с. 158).

Şamaxının qarət edilməsi faktı da ziddiyyətlidir. Çünki üsyançıların məqsədi yerli əhalini qarət etmək deyil, işğalçıları şəhərdən qovmaq idi. Hacı Davud özü də qarətçiliyə əsla yol verməzdi. Rus zabiti I.Gerberin yazdığı kimi, o, ağıllı adam idi, hətta iğtişaş dövründə də özünün təmiz, namuslu və mərd insan olduğunu sübut etmişdi. (Bax: Гербер И.Г. Описание стран и народов вдоль западного берега Каспийского моря. 1728 г. // ИГЭД. с. 95).

Daha bir ziddiyyətli fikir. Bəzi müəlliflər 1712-ci ilin sonlarından başlayaraq üsyançıların hücumlarının səngiməsini, onların parlaq qələbələr qazanma bilməməsi ilə əlaqələndirirlər. Həqiqətdə isə vəziyyət başqa idi. İran şahı özünün müttəfiqi olan şamaxlı Adil Gireyin köməyi ilə Əhməd xanı ələ almış, Qaytağ mahalından əldə etdiyi gəlirdən əlavə ona ildə 200 tümən maaş da təyin etmişdi. (Bax: Алкалари Г. Асари Дагестан. Махачкала, 1994. с. 62). Ona görə də o, mübarizədən əl çəkmişdi. Çolaq Surxay da şahın tərəfinə keçmişdi. I.Gerber bununla əlaqədar yazmışdı: "Sonuncu İran qiyamından (1720-1721-ci illər - M.M.) bir neçə il əvvəl Surxay xan İran şahının tərəfinə keçmişdi. Dərbənd sultanı ona yüzbaşı vəzifəsini vermiş və ildə 200 manat pensiya təyin etmişdi." (Гербер Г.И. Известия... о народах и землях и о их состоянии в 1728 г. СПб., 1760. с. 121).

Əhməd xan və Çolaq Surxay xalq hərəkatına xəyanət edərək, mübarizədən əl çəkəndən sonra Əli Sultan da Cara qayıdır. Hacı Davud isə bir an belə mübarizədən əl çəkmir və ayrı-ayrı İran qarnizonlarına basqınları davam etdirir. (Bax: H.A.Sotavov. Северный Кавказ в русско-иранских и русско-турецких отношениях в XVIII в. М., 1991. с. 47).

Tarixi mənbələrdən göründüyü kimi, ən ağır anlarda belə mübarizədən əl çəkməyən Hacı Davud öz igidliyi ilə xalqın gözündə getdikcə daha da ucalırdı. Qarşıda isə onu ağır döyüşlər gözləyirdi...

Müzəffər MƏLİKMƏMMƏDOV
(Ardı var)

1712-ci ilin yazında Hacı Davudun

ЛЕЗГИЯР ВИРИНА

НАБЕРЕЖНЫ ЧЕЛНЫДА

ДУСТВАЛ КІАНИ КСАР

Татарстанда, адан Казан ва Набережны Челны шегьерра яшамши жезвай чи ватангьлирикай, анра авай "Халкьарин дуствилин квалерикай" чна "Самур" газетда са шумудра хабарар ганай. И уьлкведда чара-чара халкьарин векилрин чІал чирзавай гьяддин мектебар, а мектебринх муаллимар ва аялар тухуз-хкидай автотобусар авайди малумарнай чна кІелдайбуруз. Ибуур рикІ ахьайдай хабарар тир. Икьван кІвалахар гьукуматдин куьмек галачиз кыле тухун муькин туьширди ашкара тир. Гьавилэй кысметди и уьлкведиз акьудайла и крар муькьувай чирдай муькинвал хьана чаз.

Алай йисан ноябрдин сифте кылера Казанда РФ-дин кьецепатан уьлквейра яшамши жезвай ватангьлиирин форум кыле фенай. Дуьньядин гьаф уьлквейрай РФ-дин халкьарин диаспорайрин векилар атанвай иниз. Голландияда, Белгияда, АСШ-да, Германияда, Сирияда, Узьбекистанда, Украинада ва маса уьлквейра яшамши жезвай чара-чара халкьарин ва жемиятрин меркезрин регьберри хайи чІал, меденият, адетар хуьнин ва вилик тухунин рекьерикай санал веревирзавай. Чехи дуьньяда, чІехи уьлквейрини чІехи халкьарин кьула ассимиляция хьуникай хуьдай рекьер жезгурзавай. Форум РФ-дин талукь гьукуматдин комиссияди тешикинавай.

Халкьариз жуьвал хуьн патал кьулай шартІар яратмишзавай Татарстандин тежрибадикай гегьенидиз менфят кьачун патал форум и уьлкведда кыле тухуззавай. 1992-йисалай Татарстанди вири дуьньядиз вичин милли сиясат малумарнава. Президент Ментимер Шаймиеван регьбервилек кваз республикадин гьукуматди ина яшамши жезвай халкьарин арада дуствилин алакьаяр мягькемарун, абуруз чпин чІал, меденият ва адетар хуьз ва вилик тухуз куьмек гун патал кылди программа кьабулнава. Диаспорайриз, абурун жемиятриз, ансамблриз ва фольклордин коллективриз ара датІана гьукуматдин бюджетдай пул ахьаюналди кьайгьударвал кьалурзавай. Ина Татарстандин Халкьарин Ассамблея кардик кутунва. Казан ва Набережны Челны шегьерра дуьньяда чпин тай авачир "Халкьарин дуствилин квалер" ачухарнава. И дараматра гьар халкьдин жемият патал кылди утагьар ава. Банкетар, юбилеяр кыле тухун патал адан чІехи затрикай вирибуру пулсуздаказ менфят кьачузав. Гьяддин мектебра гьар халкьдин чІалал тарсар гузва.

Уьлкведин гьукуматди гьаф акьулул принципде кІвалахзава. "За - кьез, куьне - аз". Ада чара-чара халкьарин жемиятриз кьайгьударвал кьалурзавайвилэй, кьецепатан уьлквейра яшамши жезвай татарин жемиятрини гьа

уьлквейрин кыле авайбуру муькьувай куьмек гузва. Гьавилэй алай вахтунда дуьньядин чІехи диаспорайрик татарини акатзава.

Форумдал Татарстанди и рекьей кьазан-мишнавай чІехи тежрибадикай, "Виридуьньядин татарин конгрессдин" ва дуьньяда авай 136 татарин жемиятрин алакьайрикай, абуру чпин чІал, меденият вилик тухун патал ийизвай крарикай рахана. Чеченрин, черкезрин, украинавийрин, немейрин, гьакли урусин диаспорайрин тежрибани рикІ ахьайдайди тир. Мяркят тешикинавайбурун макьсад ашкара тир: вичин уьлкведин абориген халкьарин кьецепатан уьлквейра авай диаспорайриз хайи чІал вилик тухуз куьмек гун, гьакли урус чІалан майдан мадни гегьенишарун. Им виридан рикІяй тир, вучиз лагьайтІа урус чІал виш йисар я халкьарин арада рафтарвиллини дуствилин чІалаз элкьвена.

"ЛЕЗГИЯР" ЖЕМИЯТ

Казандиз рекье гьат тавунмаз Набережны Челныда "Лезгияр" интернетдин сайт туькьурнавай Александр Натифоваз чар кьхена, шегьердин лезгийрикай, инин "Лезгияр" жемиятдикай кьхиз кІанзавайди малумарнай чна. "Куьн атуьн виридан рикІяй я. Чна куьн Казандай машинда аваз чи шегьердиз хухахда" лагьай жаваб хтанай. Форум кьилиз акьатайла кьве лезги жегьилди Александр ва Фарида чун гуьзлемешзавай. 300 километрдин рехь фена кІанзавай. Дуьз, гьаркуь рекьери живеда авай Набережны Челны шегьердиз агакьарна чун.

И шегьердихь кьве тарих ава. Сад лагьайди вичихь 30 агьзур кьван агьалияр авай са гьвечІи шегьердин тарих я. Кьвед лагьай тарих 1969-йисалай башламышзава. Кама вацІун кьерехдал "Камаз" - Камдин автомобилрин завод эцигиз гатІуннай ва гьадахь авсиятда цІийи шегьердин бине кутунай. Им СССР-дин 70-йисарин зарбачи эцигунрикай сад тир. А вахтунда Советрин уьлкведин гьар патай 70 миллетдин векиларни иниз атанай ва и кардик кьуьн кутунай. Са шумуд йисан кьене ина чІехи шегьер ва вичихь 18 завод акатзавай "Камаз" арадиз атанай. Шегьердихь пландив кьадайвал эцигнавай иер кІвалер, генг куьчяр ва майданар ава. Гьа ихьтин кІвалерикай садан 11-мертебада Мубариз Гуьлагьмедован кІвале халисан лезги мярекатдал дуьшуьш хьана чун. Лезги чІалал рахазвай дишегьлийрин, итимрини аялрин кьула жуь гьариблудхда авайди рикІелай алатна зи. Мубаризан папа Сураяди ара датІана суфрадал сад-садалай даду хуьрекар тазвай. КІвале шурвадин, дулмадин, ашдин, чар авай фан атир

гьатнавай.

- Чи руш Элнарадинни Рамилан мехьерилей са варз алатнава. Кье чна мехьерик кьилел-кІвачел элкьвейбуру илифарнава, ксар Пакиддинан кІвале кьватІ хьанва, чун ина апуькьда, - лагьана Сураяди.

- Кьез "Лезгияр" жемият"дихь галаз таниш жез кІанзавай. Жемият вири инал ала, лагьана Пакиддинан папа Флоради зарафатарна. Гьакьикьатнади икІ тир.

Флора Османова КцІарин Кузун Хьишлах, Судабе Багьирова Хьил, Ираде Зекиева Ясаб, Гуьлназ Мирзежанова Кириг, Шагьназ Буржумова Тигьиржал хуьрай я. Вири "Лезгияр" жемиятдик ква. Абуру жегьил сузар яз са береда чпин гьуьлерихь галаз санал и жемият гьикІ арадиз гьанатІа гьадакай ихтилатна. Гьа чІавадай ина яшамши жезвай лезгийри мехьерар, суварар санал гурлудиз кыле тухузза. "Перизада"яр лугьуз лезги кьуьлер ийизва, ахпа санал тьуьнин-хьунин суфрадихь апуькьзава. Яран суварин мярекатар генани гурлуз кыле тухузза абуру.

Ийфен сятдин 2 хьанвайтІани ксун садан рикІелни кьезвачир. Гила гаф шиирдив вуганвай кІвалинвийри. Ибуру садрани рикІелай тефир декьикьаяр тир. Ширдихь яб акалун патал муькуь утагьда авайбурун атанвай. Чарни юзур тавуна яб акалзавай абуру. Дидед чІалаз икрамиз, адалди дамазавай ина вирибуру. Ийфен кьуларалди давам хьана шад мярекат.

Муькуь юкьуз сятдин 16-даз Набережны Челныдин "Хал-кьарин дуствилин кІвале" "Лезгияр" жемиятдин вилик-кьилик квай ксарихь галаз гьуьруьшмиш хьана чун. И иер дарамат 2000-йисан 26-августдиз ачухарнава. Им шегьердин регьберрин ина яшамши жезвай халкьарин векилриз савкьват я.

Алай вахтунда и шегьерда 22 милли жемият кардик ква. "Лезгияр" 1996-йисан 1-декабрдиз Мубариз Гуьлагьмедова ва маса лезги кьегьалри арадиз гьана. Адан сад лагьай седри Фирудин Сулейманов хьана. 200 лезги кІвалталнавай и жемиятдиз гуьгьуьнлай Шафик Агьмедова регьбервал гана. Кьве йис виликдалди жемиятдихь "Гьяддин мектеб" авай. Ана Фатима Саркаровади ва Дилара Исаковади тарсар гузвай. Жемиятдихь кьилиз волейболдин командани авай. Гила и крар са тлимил кьуьруь хьанватІани лезгийриз чпин кІвалталдин виликан гурлувал хьугуз кІанзава. Алай вахтунда жемиятдиз регьбервал гузвай, яргьал йисара "Камгесэнергострой" эцигунринин компанидин комсомолдин тешикатдин І секретарвиле кІвалахай Загьиддин Османовахь и рекьей чІехи тежриба авайди фикирда кьуртІа, и кар вилик тефена жеч.

Гьаф гурлуди хьана и гьуьруьш. ВерцІи ихтилатар, жузун-качунуьн яргьалди фена. Вири муькьва-кьилибуру, ярар-дустар, танишар акьатна. Ахпа мадни поэзиядиз гаф гана. Цигел тир чи багьрибуру шииррихь. Межлисдин эхирда бул цуькьвер пишкешна чаз хайибуру. Чна лагьайтІа, "Самур" газетдин редакциядин тІварцІелай абуруз

са чемодан ацІай ктабар, лезги манйиринни филмрин дискар тухванвай. Савкьватар агакь тавур касни амуькьнач.

ДАМАХ КУТАЗВАЙБУР

Казандин форумда иштиракай Германиядин татар жемиятдин седри Венера Вагизавадиз чун Набережны Челныдиз физвайди чир хьайила икІ лагьанай:

- Мубариз Гуьлагьмедоваз саламар лагь. Ам Набережны Челныдин виридалайни гьуьрметлу кас я. Зун гьа шегьердай я. 10 йисуз за адахь галаз санал кІвалахайди я.

Дуьшуьшдай хьиз чун гьа касдин хизандин мугьман хьана. Са югь вилик Президент М.Шаймиеван указдалди М.Гуьлагьмедов "Татарстандин лайихлу машиностроитель" гьуьрметдин тІварцІиз лайихлу хьанай. Медаль адав шегьердин мэр Илдар Халюкова вуганай ва ам Набережны шегьердин гьуьрметлу ватандаш тирди виридан вилик кьейд авунай.

М.Гуьлагьмедов 1959-йисуз КцІар райондин Кузун Хьишлах хуьре дидедиз хьана. КцІарин 3-нумрадин юкьван мектеб акьалтІарна, аскервилез феий жегьил кьисметди Набережны Челныдиз акьудна. 1981-йисалай ина эцигунрал кІвалахна, ахпа институтда кІелна. 1992-йисалай "Камаз"дик экечІай Мубариз инин заводрикай сада инженервилэй начальниквилез хжаж хьана. 2002-йисалай ам "Камаз"-дин кьецепатан алиш-веришдин компанидин департаментрикай садан директор я. И везифадиз ам 100 касди иштиракзавай чІехи конкурсда гьалибвал кьазанмишайдалай кьулуьхь лайих

Шегьердин мэрди Мубариз Гуьлагьмедов (эрчи патай пуд лагьайди) гьуьрметдин тІвар кьачунай тебрикзав.

акуьнвайди я. Кьени кьилихрин лезги я ам. Муькьва-кьилирихь, жуванбурухь ялдай, зегьметдал рикІ алай инсан тирвилэй вичелай яшлурбуруни адаз агьсакьалдиз хьиз гьуьрметда. Гьаф савадлу инсан тир ада кьвед лагьай пеше кьачун патал Казандин университетдин ихтиярар хуьдай факультетда кІелзава. Адан юлдаш Сурая педагог я. И викигь дишегьли и шегьердин машин гьалзавай сад лагьай дишегьлийрикай я. Гуьлагьмедоврин сад лагьай велед Элнаради Инженерно-Экономический Академиядин IV курсуна кІелзава. X синифда кІелзавай Элвира араб кьуьлерай и уьлкведин чемпион я. Ада кьуьлдайла пагь атІана амуькьда вун. Заур лагьайтІа дзюдодай 35 кг заланвал авай аялрин арада шегьердин чемпион я.

(Гуьгь 5-чина)

ПОМНИ ОТЕЧЕСТВО СВОЕ

Во время очередного форума зарубежных диаспор национальностей Российской Федерации, который проходил в столице Татарстана Казани мне вспомнилась притча, которую знают многие из жителей тех исторических мест. Зимняя ночь, метель за окном. У камина сидит старый татарин, которому уже девяносто пять лет. Кто-то стучится в дверь. Он спрашивает: "Кто там?" Ему отвечают: "Это любовь". Он говорит: "Я уже отлюбил свое, не беспокойте меня". Продолжает греться у камина. Стучат еще раз. Он спрашивает: "Кто там?" "Это богатство", - отвечают ему. Он говорит: "Я познал и богатство". И не открыл дверь. Стучат в третий раз. "Кто там?" "Это-дружба". Старик открывает дверь. Так вот все и встречаются в Татарстане тех, кто приходит как друг, здесь высоко ценят подлинную дружбу.

В этой автономии в составе России накоплен уникальный опыт укрепления уз дружбы между всеми проживающими здесь народами, сохранения их этнокультурных традиций. Примечательна практика взаимодействия религиозных и государственных структур, достижения на этой основе межконфессионального согласия, толерантной веротерпимости.

Татарстан, обладая богатым историко-культурным наследием, завоевал достойное место среди наиболее динамично развивающихся регионов Российской Федерации. Он известен в мире как ее многонациональный субъект. 52,9% населения составляют сами татары, 39,5% -русские. Здесь представители также 115 других национальностей общей численностью около 300 тысяч. Некоторые этнические группы не превышают нескольких сотен человек. Правительство республики делает все возможное, чтобы эти народы смогли сохранить свою этническую самобытность. Начало многонационального движения было поставлено на съезде народов этой республики, проходившем в 1992 году. По инициативе съезда в том же

ФОРУМ В КАЗАНИ

году была создана Ассоциация национально-культурных объединений (АНКО), с 2007 года переименованную в Ассамблею Народов Татарстана. В республике принята Программа по сохранению, изучению и развитию государственных и других языков. При Академии Наук созданы научные центры по изучению истории и культуры народов Татарстана.

При Ассамблее работают центры временного размещения и социально правовой защиты иностранных граждан, воскресная школа, фонд культуры "Традиция", Дома дружбы в Казани и в Набережных Челнах, Немецкий дом. Их финансирование осуществляется за счет государственного бюджета. Так, только в 2007 году на деятельность Ассамблеи было израсходовано более 1,5 миллиона рублей. Многие делается для возрождения национальных праздников, обрядов, восстанавливаются традиционные народные ремесла и промыслы.

Функционируют 132 национально-культурных центра. Особой популярностью пользуются программные фестивали тюрокских народов "Навруз", татарской песни имени Р.Вагапова, фильмов кинематографа стран исламского мира "Золотой

минбар". Многовековой татарский праздник "Сабантуй", русское "Рождество" и "Масленица", как и чувашское "Раштуа", марийский "Семьк" и мордовский "Балтай" и другие предстают сегодня во всей многокрасочности и безудержном веселье, охватывая все слои населения и способствуя еще более тесному духовному единению всех народов республики. Не случайны названия ставших привычными фестивалей искусств и ярмарок: "Татарстан - наш общий дом", "Радужное многоцветие Татарстана". Вот уже более 20 лет, как завоевала всеобщее признание конкурсная концертная программа "Играй гармонь".

Здесь у каждого этноса свой язык и менталитет. Однако их единит одно - все они татарстанцы и россияне. На этом основана формула национального строительства: "Гражданское единство в этническом многообразии".

Можно понять и принять, что местом проведения форума зарубежных диаспор национальностей Российской Федерации был выбран именно город Казань - столица Татарстана. Тысячелетия истории, помноженные на яркие достижения современности, превратили ее в колыбель дружбы, постоянства, стабильности, толерантности.

Круглый стол представителей зарубежных диаспорных организаций национальностей Российской Федерации прошел под знаменательным девизом: "Опыт взаимодействия с исторической родиной". В обстоятельном диалоге о продолжении консолидации таких структур приняли участие гости из Литвы, Казахстана, Узбекистана, Украины, Азербайджана, Бельгии, Германии, Голландии, США, Франции, Сирии и т.д.

О том, насколько важный интерес представляют для северной державы такого рода интеграционные процессы, можно судить по весомым выступлениям ответственного секретаря правительственной комиссии по делам соотечественников за рубежом, директора соответствующего департамента МИД России А.Чепурина, его заместителей В.Сибилева, В.Короткова и других.

Азербайджанскую Республику представляли за круглым столом в Казани член лезгинского национально-культурного общества "Самур", главный редактор газеты "Самур" С. Керимова и председатель аварского общества имени Имама Шамиля М. Исаев. Для них, как активистов этнических общин многонациональной страны, все было близко и понятно в диаспорской политике Российской Федерации и, в частности, Татарстана. Они еще раз убедились в адекватности стратегических линий в национальном аспекте великого лидера нашего независимого государства Гейдара Алиева и президента республики, принимавшей форум Ментимера Шаймиева. Сегодня им есть что сказать про опыт взаимодействия зарубежных соотечественников с исторической родиной. Идеи форума в Казани заслуживают пристального изучения и широкой пропаганды и в наших диаспорских структурах за рубежом.

С.КЕРИМОВА

НАБЕРЕЖНЫ ЧЕЛНЫДИН ЛЕЗГИЯР

(Эвел 4-чина)

Шегьердин т'вар-ван авай ксарикай гаф кватайла гзафбуру Низами Буржумован т'вар кьада. "Гидропромжилстрой" эцигунрин фирмадин кьилин директор тир ам республикадин президентдин указдалди Татарстандин лайихлу строитель т'варц'из лайихлу хьанва.

П.Лумумбадин т'варунихъ галай Халкьарин Дустилин Институт акьалт'арай Жебраил Жаруллаев полиглот я. Испан, ингилис, араб, гинду ч'алар хьсандиз чидай ада ярг'ал йисара Египетда "Камаз"дин президентдин указдалди Татарстандин лайихлу строитель т'варц'из лайихлу хьанва.

Бакудин "Сегьгет" клиникада к'валахдайла алакьунар авай дуктур хьиз сейли хьайи Надир Алиев исаятда Набережны Челныдин виридалайни хьсан травматологикай я.

Камадин Инженервиллини Экономикадин Академиядин кьилин муаллим, математикадин илимрин кандидат Абузар Сафарован савадлувилел вири гьейран я.

Кц'арин Шуру Худат хуьруьви Шакиь Агмедова 30 йис я и республикадин Кьенепатан Краин Министерствода кьулдугьиз. Кьве институт акьалт'арнавай полковник-лейтенант Ш.Агмедова гила вичин чирвилер гележег милиционерив агакьарзава.

ШИШКИНАН ВАТАНДА

Бакуда амаз Татарстандай мад са чар кьачунай чна. "Елабуга шегьерда куь рекьер виливди хуьзвай са хизан ава. Фатима Саркаровади кьез мугьманвилез теклифзава."

"Лезгияр" жемятда гуьруьш кьиле фидайла сегьнедиз аристократдин акунар авай са дишегьли экьеч'инай. Ам Елабугадин Медениятдинни-Харусенятдин Училищедин муаллим Фатима Саркарова тир.

- Зун кьвехъ галаз куь шииррай танишди я. Гила мукьубай таниш хьун патал за куьн Елабугадиз тухуда. Инаг Шишкинан ватан, Цветаевдин эхиримжи макан хьайинди я, - лагана дишегьлиди ва ак' теклиф авуна хьи, завай "ва" лугьуз хьанач.

Елабуга такурдаз Татарстан акунвач лугьуда. И гьвеч'и, иер, сур шегьерда тарихдинни поэзиядин рубьг яшамин жезва. Ина са береда художник И.И.Шишкин яшаминнай. Адан эсеррай таниш тир иер тамар вилералди акуна чаз. Елабугада чун ч'ехи сюрпризди гуьзлемишзавай. Суварин юкьуз к'валахзавачир И.И.Шишкинан музей Саркароврин хизандин т'лалабуналди чун паталди ачухарнавай. Музейдин директор Зилия Нигамевади лагьайт'ла, вичи чун 2 сятдин вахтунда музейдихъ галаз танишарна. И карди Саркароврихъ и шегьерда авай гуьрметдикай хабар гузвай.

Кьудратлу ва бахтсуз шаир Марина Цветаевади 1941-йисуз вичин эхиримжи йикьар акьудай к'вале хьана, адан т'варунихъ галай майдандал кьажнавай гуьмбетдиз килигунни несиб хьана чаз.

Елабуга вичикай машгьур "Гусарская баллада" кино ч'угур, урусин сад лагьай военный дишегьли Н.Дуровадин ватанни я. Балкандал адан зурба гуьмбет кьажнава.

Саркароврикай кьуда Елабугадин Медениятдинни-Харусенятдин Училищеда к'валахзава. Хизандин кьил Вакиф Саркаров ина 1970-йисуз сифте яз "Кама" т'вар ганвай учебный театр арадиз гьайи кас я. Ада тарс гайи цудралди жегилри-

кай т'вар-ван авай артистар хьанва. 2004-йисуз шегьердин регьберри театр паталди кьилди дарамат чара авуна адан ачарар и вичихъ ч'ехи алакьунар авай касдив адан 60-йисан юбилейдин вахтунда вуганай. "Татарстандин медениятдин лайихлу к'валахдар" Вакиф Саркаров пешекер хьиз тай авачир кас тирди виридаз чида.

Адан уьмуьрдин юлдаш Фатима психолог я. Ам шегьердин виридалайни хьсан педагогикай я. Абурун руш Зулейха - и виклехъ ва савадлу лезги тават училищедин директордин заместитель я. Адан гьуьл Икрам Амирбековни инин муаллим я. Чеб Миграгьай тир Саркароврихъ Зулейхадила гьейри кьве хвани ава.

Фатима, Зулейха ва Икрам

Абуруз Елабуга чпин хайи ватан тир Миграгь кьван пара к'анда. Вучиз лагьайт'ла ина абурун уьмуьрдин жегьил берез фена. Ина абуруз лайих тир кьимет гузва.

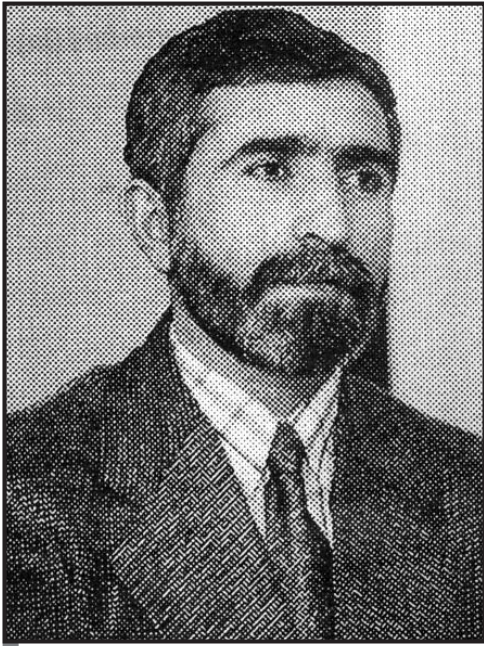
Фатимадихъ галаз сятралди ихтилатна чна. Чи халкьдин ацукьун-кьарагьуникай, чи медениятдикай, поэзиядикай. Зи шиирар хуралай к'елзавай и дишегьли вич кьилий-кьилди са шиир тир. Вичин регьят, михьни к'вале йифиз ксун тавуна шумуд жуьредин хуьрекар чрана ада. Алакьнайт'ла вичин рик'ни акьудна гуз тир. Чара жедайла шерзум яз лагана ада: - Акуна-такуна хьфизва вун.

Лугьуз тежедай хьтин сефер тир им. Уьмуьрда сад лагьай гьилерда акьазвай инсанрихъ галаз таниш хьана, хайибур хьиз чара жезвай зун. Шумудни са инсанрин т'варар кьхьенвай за рик'ле. Масадбур лугьуз жедач, зун жуван лезгийрив гьаминша абурун рик'лер к'елдун, абурун "дуьньядикай" хабар кьан патал агатда. Ахна вердихъ жеда жув абура, абури жувал. Гьина яшамин хьунлай аслу тушиз вири лезгияр мукьва я аз. Вучиз лагьайт'ла, абурун дидедин ч'алал рахазвайбур я.

Седакьет КЕРИМОВА

Вакиф Саркаров

Зульфикъар КЪАФЛАНОВ

Зи лезги чил - мягкем къеле,
Викегъвиллин чешне хъайи,
Авай вичихъ мелгъем бине,
Хиласвиллин чешме хъайи.

Нур квахъай хъиз, ужуз я къе,
Тур квахъай хъиз, ажуз я къе...

Зи лезги чил - пад кими варз,
Алемлуддин хурал алай,
Дишегъли хъиз аквазва заз,
Багъри касдин сурал алай...

* * *

Лезги чилин - къе пад хъанвай
синидин
Са пад зав гва, са падни вав,
кланиди.

Зав гвайда - къубд, вав гвай пата
гад ава,
И карди зун, я вунни кIус
шадзавач.

Куыз лагъайтIа вун магърум я
живеркай,
Зунни рагъ хъиз, хъипи хъанвай
къуелеркай...

УМУД

Р. РИЗВАНОВАЗ

Гадра, зи дуст, гъилевай кар,
Дуьнья тирвал къекъвен чун.
Дуьньядила илитIна цар,
Бахтсуз чилел хквен чун.

Къекъведа чун, элкъведа чун
Уьлквейрилай бахт авай.
Гур межлисра эхъведа чун,
Бахтлугур хъиз тахт жагъай.

Гъикъван хъурай гъайифда чун,
Нагъв вилеллай Ватанда.
Шад халкъарал илифда чун,
ЦIугъ-гъарай физ гъижрандай.

Чун бахтсуз яз, вучиз абур
Бахтлу ятIа, сагъ ятIа
Чирда чна, хвена сабур,
Къакъанвиллиз дагъ ятIан.

ЗИ ЯПАРА САМУРДИН ТАМ -
ТАРАР ШЕДАЙ ВАН АВА...

Чир хъайила вири сирер,
Хкведа чун Ватандиз.
Чи чирвили адан хирер
Сагъ хъийида асантиз.

Сагъ хъхъунни хирер вичин,
Хъуьреда чаз вилер чилин,
Лезги чилин,
Иер чилин...

* * *

Зи Ватан, ви куьчейра гъич къир
авач,

Я куькIуьзвач экверни.
Вахъ шегъердиз ухшар авай хуьр
авач,

Гими фир вацI, вирерни.

Я са завод, я са фабрик, кар алай,
Алач хурал, Ватан ви.
Алайди са жигъирар я къар авай,
КIвач фитIинир инсандин.

Ви жигъирар, марф къвайила
ацахдай,

Шегъреяр я чидайдаз.
Ви вацIарни - хаму шивер,
алахъдай,

Дегънеяр я чидайдаз...

Пак женнетдив барабар тир чкаяр,
Чида, чилел алазва.

Гъар са чIавуз анрин гегъенш
акаяр,

ЦIай мецеллаз рахазва...

Бахт хъуьрена, ачух хъайтIан
рекъер заз,

Генг уьлквейриз куьч жедай,
Регъатвиле гъатна гъиссер -
лифер саз,

Акваз-акваз куьк жедай.

Са чIавузни зи рикIи вун, Ватан зи,
Авай даим руквада,
Дегишардач вилайтдихъ-деврандихъ,
Пак женнет хъиз аквадай...

* * *

Вуч ама захъ Шарвиллидин
турункай,
Яд къуватриз ада гайи зурункай?

Жуьрэтдикай къванциз элкъвей
Гададин,
Гъич кIир тавур гардан вилик
хатадин?

Къилихдикай Муьшкьюр Гъажи
Давудан,
Шумудни са душмандин хур
гавудай?

Чи Саидан пак вилерин экуьнкай,
Фикир авур ханарин югъ
туьхуьнкай?

Ярагъвидин гъуьл хъиз дерин
сесинкай,
Азад авур чун лукIвиллин
викIинкай?

Зи япарихъ, жаваб яз зи суалрин,
Бирдан са сес галукъна зи
хиялрин:

- Эй Зульфикъар, бахтсуз шаир,
меселлай,
- Жавабсуз тир агъзур суал
мецеллай.

Шадвилерихъ, бахтарихъ вил
галамай
Вун ви чилел вири квахъна алама...

ЗИ ХЕР

Зи япара Самурдин там -
Тарар шедай ван ава.
Галукъиз зи, хтулдин гъам,
Сурар шедай ван ава.

Къулан вацIун рагъул хъанвай
Ятар шедай ван ава.
Шагъдагъларин сугъул хъанвай
Рувар шедай ван ава.

Цуьквери кIул алгъурнавай
ЧIулар шедай ван ава.
Багъри мукай чукурнавай
Къушар шедай ван ава.

Мижедамаз чансуз жезвай
ТIулар шедай ван ава.
Агъ, билбилрин вансуз жезвай
ПIузар шедай ван ава.

ЦIайлапанар акваз залан
Цавар шедай ван ава.
Пакдиз хвейи аваз катран
Лувар шедай ван ава.

Яргъирушан пелел алай
Нурар шедай ван ава.
Ярхар хъанвай шивцел алай
Пурар шедай ван ава.

Пагъливандихъ магърум хъанвай
Пайгар шедай ван ава.
Лезги чилин, зулум хъанвай,
Накъвар шедай ван ава.

И гъарайдин ифейвилик
Сувар шедай ван ава.
Пак мурадар тефей къилиз
Сусар шедай ван ава.

Жуьрэтсузвал акваз къе чи,
Турар шедай ван ава.
Шарвиллидин ругъ-саз хъайи
Гъунар шедай ван ава...

... Зи япара, зи хайи чил,
Амачирди хъвер я ви.
Им, квахънавай кенеддин къил,
РикIин дерин хер я зи...

* * *

Чи хуьре са чубан авай адетдин,
Ам маларив финни вичин
нубатдай,
Нехирдикай кесиб-куьсуьб
миллетдин
Гъар сеферда са мал даим
хкатдай.

Я ам недай жанавурди агатна,
(Жанавурар чи патара авазвай),
Я рекъидай са рагалай аватна...
Заз зи уьмуьр гъа чубан хъиз
аквазва.

Гъар пакамаз, нехир гваз зи
йикъарин,
Зи уьмуьрни хкаж жезва
къакъанриз.
Нурарал йиф ацукъайла ракъарин,
Хквезва ам вич экъечIай
агъанриз.

Гъар гъилерни, югъ кими яз
нехирда.
Уьмуьр вуч гваз хкведатIа
эхирдай?!

* * *

Шагъдагъдикай хкатай рагъ
Чи айвандал аватдай тир.
Мецел алаз "зи хва, къарагъ!" -
Лугъуз вун зав агатдай тир.

Ракъбинин хвеш вичин саягъ
Чи айвандал аватзама.
Амма лугъуз: "зи хва, къарагъ!"
Диде, вун зав агатзамач...

* * *

Ша зи патав, рагъ къведай хъиз,
Лепе атIуз гъуьлелай.
Къемир анжах, нагъв къведай хъиз,
Дертлу касдин вилелай.

Вун къведай къал зи вил жеда,
Жеда, валлагъ, къелелай.
Гежиз тахъуй, гуьгъуьл шеда,
Гъуд гъалчай хъиз къилелай.

Ашкъи - шараб хъанайтIа хъваз,
Руш, ви миьни гъилелай,
Гъайиф тушир хъфизни заз
Вядесуз и чилелай.

ЭМИНАДИН ВЕРЦИ ЧIАЛАР

Хуьруьнбуру къакъан буйдин, аунар
авай и дишегълидиз "шаир Эмина"
лугъудай. Адан вахар - Медина, Жеми-
ла ва Дуьрседефни халкъдин мецин
эсеррал, поезиядал гзаф рикI алайбур
тир. Эминадиз хъиз гъабурзни акъван
бендер, махар, къисаяр ва риваятар чи-
дай хъи. Амма Эминадив къведай ди-
шегъли авачир Манкъулидхуьре. Ам
КIцIарин маса хуьреризни сейли хъанай.
9 аял хана чIехи авур дидедикай гъеле
жаванзамаз баде хъанай. Ферлу веледар
тербия авур адаз элди чухсагъул лагъа-
най.

Мел-межлисра Эминадин
верци чIаларихъ яб акалун патал гзаф
инсанар кIватI жедай. Къуьзубуру
лугъузвайвал, ада вичин маниьралди

шумудни са ксар хайи хуьрел къару аву-
най, шумудни са къурабаяр Манкъу-
лидхуьруьв ахгуднай.

Эмина Бейбаладин руш Манатилова, са
гафни авачиз, элдин шаир тир. Ада тесни-
фай бендер муьгъуьббатдикайни яша-
йишдин гъаларикай я. А бендер фикиррин
деринвилелдини тафаватлу жезва:

КIанда лугъуз шел-хвал мийир,
Сефил зулухъ гад авайд туш.
РикIяй-рикIиз рехъ авачир
Муьгъуьббатдиз дад авайд туш.

Заз рушарин сердер лугъуз,
Вун яргъариз фимир, къелем.
Зи дердиниз вун я чара,
Зи хер алай ашкъид мелгъем.

Муьгъуьббатдиз гъуьл лугъумир,
Ашкъид вацIар авахъна физ.
Заз кичле я цIраз ашкъи,
Дагъдин жив хъиз алахъна физ.

Ви хиялрин бегъер атIуз,
Дерт рикIелай алудна за.
Гъар межлисдал вад гаф лугъуз,
Яр ватандив агудна за.

Аквазвайвал, 69 йиса аваз, цIукъуд
йис идалай вилик рагъметдиз феи Эми-
на бадедин чIалар рикIелай фидайбур
туш. Ам вични элдин рикIел уьткъем,
викIегъ, мецел даим бендер алай зари
хъиз алама.

Роза ГЪАЖИМУРАДОВА

Эмина Манатилова

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

САРИЯ АГЪАШИРИНОВАДИН 80 ЙИС

ЧИ ДУВУЛАР ЧИРЗАВАЙ АЛИМ

Вичин тIвар дуьньядин сейли алимрин сиягда гьатнавай тарихдин илимрин доктор, профессор Сария Агъаширинова этнографиядин илимдин рекъай Дагъустандин сад лагъай алим я. 80 йис идалай вилик Докъузпара райондин Макъарин хуьре дуьньядиз атай Сариядин чIехи буба Агъаширин гзаф камаллу ва савадлу кас тир. Адаз араб, фарс, азербайжан, туьрк ва тат чIалар дериндай чидай. Къведра кIвачи-кIвачи Меккедиз гьаждал фейи, са шумуд медреса акъалтIарай ам девирдин тIвар-ван авай алимрикай тир. Сариядин буба Седредина яргъал йисара хайи хуьре муаллимвал авунай. Рушан дидедиз халкъдин медин эсерар хъсандиз чидай. ЯтIани адаз вичин велед филолог ва я маса сенятдин сагъиб ваъ, анжах духтур хъана кIанзавай. Дидедин мурад кьилиз акъудун патал Сарияди Дагъустандин Медицинадин Институтдиз имтигъанар вахганай ва ам вуздиз къабул хъанай. Амма гьикI ятIани къисметди ам вичиз кIани патахъ элкьурна. Дагъустандин Министрдин Советди 20 гадани руш кIелун патал Ленинграддиз ракъурун къарардиз къачуна. Сарияди мединститутдай документар вахчуна ва Ленинграддин университетдиз имтигъанар вахгана. Ина ада машгъур алимрикай, гьакIни этнографиядин махсус курс тухузвай тIвар-ван авай этнограф, профессор Л.И.Лавровавай тарс къачуна. Алимди адаз этнографиядин илимдал машгъул хъун меслят къалурнай. А чIавуз Дагъустанда этнографар авачир. И меслятдал рази хъайи рушакай Москвадин Этнографиядин Институтдин аспирант хъана. Ада "XIX асирдин сифте килера лезги халкъдин материальный культура" темадай диссертация хвена алимвилдин тIвар къачуна. Са шумуд йис алаатайла докторвилдин диссертация хвена.

1957-йисалай 1968-йисалди СССР-дин Илимрин Академиядин Дагъустандин филиалда кIвалахай алимди 40 йисалай виниз я Дагъустандин Гьукуматдин Университетда кIелзавай жегъилриз этнография

илимдин сирер чириз. 1983-йисалай С.Агъашириновади университетдин Россиядин тарихдин кафедрадиз регъбервал гузва.

Академиядин филиалда кIвалахдай вахтунда чи сейли алимди этнографиядин са жерге ахтармишунар кьиле тухвана. И ахтармишунрин нетижа яз арадал атай адан "Лезгийр яшамин жезвай чкаяр", "Дагъустандин мехъеррин адетар арадал атун", "Аваррин материальный культура", "XIX асирдин эхирра - XX асирдин сифте килера лезгийрин мехъеррин адетар" ва маса эсерри этнографиядин илимдик лугъуз тежедай хътин чIехи пай кутуна.

Илимдинни педагогвилдин кIвалахдал машгъул хъайи 50 йисан къене алимди Дагъустанда, Азербайжанда, Эрменистанда, Гуржистанда, Санкт-Петербургда, Москвада цIудралди аспирантар ва докторантар гъазурна. Ада гъазурай гзаф аспирантрилайни докторантрилай чпин улкъвейрин лап хъсан алимрин жергедик экечIиз алакьна.

Алимдин хайи халкъдин ва илимдин вилик виридалайни чIехи къуллугъ адан 1978-йисуз Москвада урус чIалал чапдай акъудай "XIX асирда - XX асирдин сифте килера лезгийрин материальный культура" ктаб хъана. Им чи халкъдин тарихдикай, адан таран дувулкайни тандикай, бубайрин яшайишдикай, сеняткарвилерикай, хизандин ацукъун-къарагъуникай, адетрикай, лезгийр яшамин жезвай чкайрикай дериндай, галай-галайвал кхъенвай гзаф киметду ктаб я. Са гафни авачиз, и ктабди мад гилерда лезги халкъ вири дуьньядиз сейли авуна.

Чи машгъур алимдин, профессор Сария Агъашириновадин къелемдикай лезгийрин ва Дагъустандин маса халкъарин адетрин, ацукъун-къарагъунин культура къалурзавай 5 монография, 200-далай гзаф илимдин макъалаяр хкатнава. Адан эсерар дуьньядин са шумуд чIалаз таржума авунва ва 100-дав агакъна изданийра чапнава.

Гъайиф къведай кар ам я хьи, чи девирдин зурба алимдин Дагъустан-

дин илимдин меркездиз вахганвай 2 монография ва "Лезгийр XIX-XX асирдин сифте килера" монография гьелени чапдай акъуднавач. Шумуд йисара Дагъустандин ва Россиядин талукъ идарайри, гъатта лезги олигарх Сулейман Керимова и ктабар чапдай акъудда лагъана гаф гуз. Амма гьелени са нетижа авач.

Россиядин Федерациядин ва Дагъустан Республикадин илимрин лайихлу деятель тир Сария Агъашириновади вичин уьмуьрдин юлдаш Абдулазиз Азизовахъ галаз санал пуд ферли веледни чIехи авуна. Абурун чIехи хци Серкера тарихдин илимрин доктор, профессор яз Москвадин вузра тарсар гузва. Дагъустандин Академия ва МГУ-дин къецепатан чIаларин факультет яру дипломдалди акъалтIарай къвед лагъай веледди - Мадинади алай вахтунда Дагъустандин Гьукуматдин Университетда илимрин кандидат яз чIалан тарсар гузва. ГъвечIи хци Сардара ДГУ-дин экономикадин факультет ва Москвадин дуьньядин экономикадин ва международный алакъайрин институт куьтягъна ва исаятда Москвада кIвалахзава. Вичин уьмуьр илимдиз бахшнавай Сария Агъашириновадин веледралди хайибуру хъиз вири лезги халкъдини дамахвава.

М.МЕЛИКМАМЕДОВ

Илим куьтягъ тежер
хазина я.

Лезги халкъдин мисал

НАРИМАН НАРИМАНОВАН ГАФАР

Мектеб, мектеб, анжах мектебдивай чун
авамвилляйни къулдухъ галамайвилляй акъудиз
жеда.

Тарихдиз вил вегъейтIа, миллетрин гьакъиндай
кхъенвайбуру кIелайтIа, куьне къатIуда хьи,
гъич са миллетни турунинни тIфенгдин куьмекдалди
вилик фейиди туш. Вилик фейи гъар са миллет
анжах илимдин куьмекдади хушбахт хъайиди я.

КИЧЕДАЗ КЪУД ВИЛ ЖЕДА

(УРУС ХАЛКЪДИН МАХ)

Хъана къван, хъанач къван са къуьзуь баде, хуьредай хтул руш, къакъра ядай верч ва тIеквен кIандай кьиф. Абуру гъар юкъуз яд гъиз фидай. Бадедиз чIехи ведреяр, хтулдиз абурулай са тIимил гъвечIибур авай. Вечрен ведре афни къванди, кьифрен ведре уймах къванди тир.

Бадеди къуйдай, хтулди - латай, вечере - цин лекъвай, кьифре лагъайтIа, цIуьрнуьгъдин кIвачин гелай яд къачудай.

Элкъвена хкведайла, бадедин ведредай - лерш-верш, хтулдин ведредай - лерш-вириш, вечерен ведредай - цIирз-мирз, кьифрен ведредайни цIиз-миз ийиз, яд экъичдай.

Са гилерда абуру къудни цел фена. Къапариз яд къачуна, абуру салай яна кIвализ хквезвай. Сала са ичин тар экъечIнавай, вичелни ичер алай. Тарцин кIаник къуьр ацукънавай. Гар акъатна, тар юзана, къуьрен пелел ич алуькна.

Къуьр хкадар хъана, дуьз яд гъизвайбурун кIвачерик акатна. Яд тухузвайбуруз кичIе хъана, ведреяр гадарна, кIвализ катна. Бадени хтул куьсруьдал ярх хъана, верч пичинал акъахна, кьиф лагъайтIа, пичинин кIаник экечIна.

Бадеди агъ-угъ ийиз лугъузвай: "Агъ, са тIимил амай севре зун кIвачерик кутаз!"

Хтул шехъзавай: "Баде, гьикъван пис жанавурди зал хкадарнай?!"

Вечре пичинилай къакъра язавай: "Къа-къа-къа! Зун сикIре къаз са тIимил амай!"

Кьифре пичин кIаникай цIив-цIивзавай: "Гьикъван зурба спелар квай кац тир? Пагъ, гьикъван заз кичIе хъанай?!"

Къуьр лагъайтIа, тамуз катна, валарин кIаник къаткана. Ада фикрзавай: "Пагъ, крани жеда къван! Къуд гъуьрчехъан и захъ галтугъзавай, чебни вири кицIер галаз. Зун зи кIвачери хвена!"

Дуьз лугъуда: кичIедаз къуд вил жеда, адаз авачирдини аквада.

ЗЕГЪМЕТДАЛ РИКИ АЛАЗ ВЕРДИШАРЗАВАЙ

1890-1897-йисара Къасумхуьруьн къве синифдин мектебда тарсар гузвай М.Мегамедова аялар гьакIни зегъметдал рикI алаз вердишарун къарардиз къачунай. Ада аялриз ва хуьруьнвийриз чIижер хуьнин цийи къайдаяр чирнай. Нетижа гзаф хъсанди хъанай. 1902-йисан "Дагъустанский сборникди" кхъенвайвал, 1901-йисуз Къасумхуьруьн мектебдихъ 100-далай гзаф чIижерин куьнуьяр авай.

Гъа вахтунда Къасумхуьре хъайи "Кавказ" газетдин мухбирди кхъейвал, мектебдин аялри чешнелу салар ва бустанарни арадиз гъанай. Хуьруьн жематри абурун тежриба чириз салар ва бустанар кутунай. Къвердавай мадни гзаф магъсулар гьасил

ЧИ МЕКТЕБРИН ТАРИХДАЙ

авур къасумхуьруьнвийри Дербентдай салан ва бустандин магъсулар гъун акъвазарнай.

1905-йисуз Ахцегъин мектебдиз регъбервал гудайла Абдулкадир Алкъвадарвиди аялар зегъметдал рикI алаз вердишарун патал ина токарвилдин, чатухъанвилдин ва харатвилдин карханаяр кардик кутунай. 1908-йисуз мектебдин патав тешкил авур карханайра 20 гада аялди и пешеяр чирзавай. Абуруз чирвилер гузвайди машгъур устIар ва педагог Бадрудин Тагъирбегов тир.

Гуьлхар ГУЬЛИЕВА

ШИНГАРАН, Я ТАХЪАЙТИА ШАРГИРАН КІУНТИ?

Чахъ аламаддин, гъеле бегъемвилелди чириз тахъанвай чкаяр ва тарихдин гуьмбетар гзаф ава. Гъабурукай яз, КІІар райондин Эчехуьруьн чилерал алай са кІунтІуникай лугъуз кІанзава. Хуьруьн рагъэкъечІдай пата, адавай 1,5 километр кван яргъаз, Кіур хуьруьн мезрейриз муьквал чкадал алай, 20 метрдилдай къакъан, пирамидадин ушар авай и кІунтІуникай Дагъустандин ва Азербайжандин цІудралди лезги хуьрер капун юкъвал алайди хъиз аквазва.

КіунтІун кьилел виш йисарин адет яз, цІаяр ийидай ва чи хуьрерал вегъизвай чапхунчийрикай хабар гудай. Ихътин кІунтІ Пигъирани ава.

ТАРИХДИН ГЕЛЕР

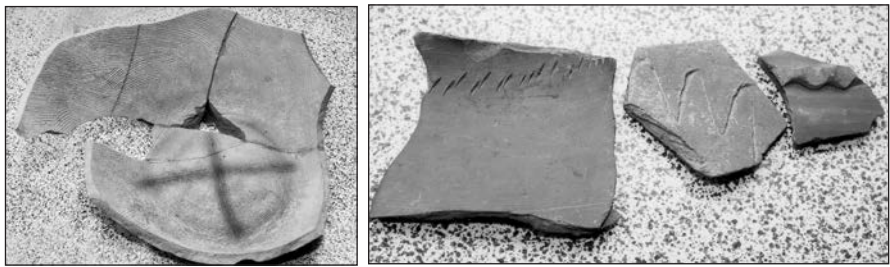
Эчехуьруьн кІунтІуникай тафаватлу яз ина кьени цІаяр ийизва, инсанар и пак чкадиз къвез-хъфизва. Иниз атай-бур гуьмбетдилай пудра - рагъэкъечІдай патай рагъакІидай патахъ элкьведа. Тигъирвийри анаг гъайвар акъат тавурай лугъуз сеткада туна хуьзва.

Гъайиф хьи, Эчехуьруьн гуьмбет икІ хуьзвач. Амма хвена кІанзава. Анай акъатзавай хьенчІин къапари (гзафбур чпел нехишар алачирбур я), курари, циплери, некегъанри, кутари ва масабур чидегъ чІаварин тарихрикай хабар гузва. Инай гъакІни Къафкъаздин Албаниядин христиан-

вилдин девирдин юкъвал гъуьлуьн лепейриз ушар, туьдунал лагъайтІа, хтарриз ушар нехишар атІанва. Са гафуналди, и кІунтІ чи тарихар чирун патал марагълу гуьмбет я.

Заз и чкадин тІварцІикайни лугъуз кІанзава. Адал "Шингаран кІунтІ" лугъудай тІвар ала. Шингар вуж кас тир? Тарихда хъайи къагъриман, я тахъайтІа и чкадин иеси? Лугъуз жедач. Амма са месэла ачухдиз къатІуз жеда. Им дяведин вахтара халкъди менфят къачузвай кІунтІ тир. Стратегиядин жигъетдай чІехи роль къугъвазвай чка яз адахъ са гъи ятІани чІехи сердердин ва я къагъримандин тІвар хуьнухъ герек я. Икъван гагъди чаз Шингар лугъудай къагъриман малум туш. Амма вичин тІвар тарихда "Игит Шаргир" хъиз гъатнавай Албаниядин лезги пачагъ тир Шаргиран тІвар малум я. Белки им гъадан тІварцІихъ ягъанвай кІунтІ ятІа? Мумкин я, Шаргира ина чапхунчийрихъ галаз женгни чІугван. Гъар гъикІ ятІани, чи чкайрин тІварар ахтармишзавай ксар и топонимдикай чпин фикирар лагъанайтІа хъсан тир.

Абир ЭЧЕХВИ

КОГДА "ШАХДАГ" ПОВТОРИТ УСПЕХ "АНЖИ"?

Гусарский "Шахдаг" единственный профессиональный футбольный клуб, который представляет северную часть нашей страны. У "горцев" огромное количество болельщиков. Как минимум за "Шахдаг" болеют любители футбола Хачмаза, Губы и Гусар. Также у гусарского клуба имеются болельщики и в Баку и в Дагестане. И все они ждут от "горцев" достойную игру, ждут хороших результатов.

Причиной написания этой статьи является успех дагестанского "Анжи". Махачкалинский клуб добился выхода в Премьер-Лигу России. В течение всего сезона лезгинские болельщики футбола переживали за исход, а затем радовались успехам дагестанского клуба.

Пока "Анжи" добывал путевку в Премьер-Лигу России, гусарский клуб продолжал разочаровывать своих болельщиков.

По итогам прошлого сезона "Шахдаг" оказался вторым, тем самым дал надежду болельщикам на то, что в следующем сезоне гусарский клуб сможет вырваться в Премьер-Лигу Азербайджана. Но за лето многое изменилось. И сейчас "горцы" не могут даже у аутсайдера "Энергетика" отнять очки.

Сыграв 9 игр, команда имеет на счету 10 очков. Всего лишь в двух играх клубу удалось завоевать победу.

Первый круг подходит к концу. Самое время делать выводы и принимать меры. В противном случае клуб опустится на дно турнирной таблицы.

Ну а пока "Шахдаг" будет решать свои проблемы, "Анжи" "говорит" клубам Премьер Лиги России - Ассалюму алейкум.

Рустам АЗИМОВ

СтІурин тават

ОБЪЯВЛЕНИЯ

Уважаемые читатели!

В связи с повышением печатных расходов, стоимость одного экземпляра газеты "Самур" с января 2010-года составит 50 копеек.

ВНИМАНИЮ ЛЮБИТЕЛЕЙ ЛЕЗГИНСКИХ ТАНЦЕВ!

Танцевальная школа "Лезгинка" города Баку объявляет набор в детскую группу. Принимаются дети 7-14 лет.

Справки по тел.: 432-92-17

Обновленный сайт нашей газеты по новому адресу

www.samurpress.com

ждет посетителей.

Къегъалди халкъдин,
халкъди ватандин тІвар
хкажда.

Лезги халкъдин мисал

ГАФАЛАГ

Йарала-парал	- гатана кукІварун
Йарк	- тамун кІарас
Йатаб	- команда
Йаь	- диде
Йун	- практика
ЙуьчІ	- 1) айалди йифиз къежирин
	2) техил гарув вугун
Каб	- гъилел гъалднавай гъал
Кав хьун	- квал хьун, кав хьун
Кавай	- эвез
Каган	- викІегъ
Кагъатуг	- ката, гагъата
Кажрагъан	- хуьшрекан
Какам	- ими
Кала	- 1) лагерь 2) эгъуьниз кьил кутун
Калар	- кар, гъен
Калари	- къула авай руьхъ акъуддай элкьвей къаб
Калкун	- муаллим
Кангур хьун	- агаж хьун
Канкас	- кІул
КапІунаг	- винел капІ ийидай пек
Карку	- тІапІас
Каркун	- 1) жикІи 2) куьшуь (жикІидиз ухшар)
Касуь	- мираж
Катен	- яцІу хьун
Катра	- рагъ акІидай пад
Кафал	- юкъан ттар

Кьиблепатаг Дагъустандин Гелхен
хуьрйяй гафар кІватІайди профессор
Ярала Яралиев я.

"Zirve Az" приглашает

7-14 декабря нынешнего года в медицинском центре "Zirve Az" города Баку прием больных будет проводить известный врач Российской Федерации эндокринолог Галимов Ренат Рафаэлович. Жалующиеся на заболевание, связанные с нарушением обмена веществ, сахарным диабетом, зобом, избытком и недостатком веса, с проблемами роста у детей могут попасть на прием врача только по предварительной записи.

Тел.: 568-32-38, 568-32-39.

Самур

ДОРОГИЕ ЧИТАТЕЛИ!

На нашу газету можно подписаться коллективно и индивидуально в любое время года. Годовая подписка составляет 15 манатов.

Редакция готова организовать продажу "Самур"а в любой точке Азербайджана и Российской Федерации. С вопросами можно обращаться по телефону: 432-92-17.

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

Məmmədəğa Sərdarov dostu, şair-publisist Teyyub Qurbana qardaşı, ADNA-nın dosenti Həmidin vəfatından kədərli olduğunu bildirir və dərin hüznü başsağlığı verir.

САМУР

Главный редактор
Седает КЕРИМОВА

Адрес редакции: AZ 1073 Баку, Метбуат проспекти, 529-й квартал, Издательство "Азербайджан", этаж 3, каб. № 101.

www.samurpress.com
админ.сайта: admin@samurpress.com
e-mail: sedagetkerimova@rambler.ru

Расчетный счет
26233080000
Капитал банк г.Баку
1-й Ясамальский филиал
код 200037
ВОИН 130024708

Газета
зарегистрирована в
Министерстве печати и
информации
Азербайджанской
Республики. Рег.№ 78

Индекс: 5581
Тираж: 2000
Заказ: 4958
Тел: 432-92-17

НАПЕЧАТАНА В ИЗДАТЕЛЬСТВЕ "АЗЕРБАЙДЖАН"